

МІСЦЕ ТА РОЛЬ НЕФІНАНСОВИХ КОРПОРАЦІЙ У ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСАХ

У статті розглянуто напрямки статистичного оцінювання діяльності сектора нефінансових корпорацій. Висвітлено місце та роль нефінансових корпорацій в економіці України. Проаналізовано тенденції розвитку показників продукції, первинних та вторинних доходів, заощаджень даного сектора економіки.

The directions of statistical estimation of the activity of non-financial corporations are considered in this article. The position and the role of non-financial corporations in Ukraine's economy are covered. The tendencies of development of product indicators, primary and secondary income, savings, are analyzed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У ринковій економіці основною інституційною формою підприємництва є корпорації. Корпорації створюють з метою ринкового виробництва товарів та послуг і вони є джерелами прибутку чи іншої фінансової вигоди для своїх власників.

Інституційні одиниці, основною діяльністю яких є виробництво ринкових товарів чи надання нефінансових послуг створюють сектор нефінансових корпорацій (НФК). У рамках системи національних рахунків (СНР), крім НФК, розглядають такі сектори: фінансових корпорацій, державного управління, домашніх господарств та некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства. Сукупність цих п'яти секторів складають економіку країни. Система національних рахунків забезпечує можливість побудови повної послідовності рахунків потоків і балансів активів та пасивів для кожного сектора та економіки в цілому. Визначення місця сектора НФК в економіці України та статистичне оцінювання основних показників результатів діяльності даного сектора – це проблема, розгляд якої має як теоретичний так і практичний аспект.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Методологічну основу для збирання, обробки та аналізу статистичних даних на макrorівні, а також на рівні окремих секторів економіки забезпечує міжнародний стандарт Система національних рахунків 2008 р. Вона являє собою систему взаємозв'язаних, логічно побудованих та інтегрованих макроекономічних показників, яка побудована у вигляді певного набору рахунків і таблиць з метою відтворення повної картини економічної діяльності держави. Інформація, яку містить СНР, необхідна для аналізу та прийняття рішень щодо проблем здійснення економічної політики [1, с.2].

Проблемами статистичного оцінювання даних, які містить система національних рахунків, займаються такі вчені та практики як С. С. Герасименко [2, с.139–161], Р. М. Моторин [3, с.210–245], А. З. Підгорний [4, с.92–111; 5, с.98–119; 6, с.30–90], Г. Д. Кулагіна [7, с.422–429] та багато інших українських та зарубіжних дослідників. Більшість публікацій стосуються проблем макроекономічного аналізу, а саме: вивчення динаміки та структури показників результатів економічної діяльності, перш за все, валового внутрішнього продукту та національного доходу; характеристики показників окремих рахунків системи; прогнозування основних індикаторів розвитку країни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних умовах розвитку економіки більшої уваги потребують напрямки аналізу, пов'язані зі статистичним оцінюванням показників розвитку окремих секторів економіки, і, перш за все, основного виробника товарів і послуг в країні – сектора нефінансових корпорацій. У публікаціях

останніх років відсутній відповідний комплексний підхід щодо статистичного дослідження діяльності даного сектора економіки.

Постановка завдання. Метою статті є визначення місця нефінансових корпорацій в економіці України та статистичний аналіз показників результатів діяльності даного сектора. Для досягнення цієї мети у статті необхідно вирішити такі завдання: визначити місце НФК у секторальній структурі валової доданої вартості України; проаналізувати розподіл первинних доходів секторів економіки і визначається місце НФК у цьому розподілі; дослідити процес перерозподілу доходів через поточні трансферти; здійснити статистичне оцінювання заощадження секторів і, перш за все, сектора нефінансових корпорацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У системі національних рахунків економіка країни визначається як сукупність резидентських інституційних одиниць. Інституційні одиниці здатні від свого імені володіти активами, приймати на себе зобов'язання, брати участь в економічній діяльності та здійснювати операції з іншими одиницями. Повна послідовність рахунків СНР може бути побудована для однієї інституційної одиниці або для групи одиниць. Є два типи одиниць, які можуть розглядатися як інституційні: фізичні особи (чи групи фізичних осіб у формі домашніх господарств) та юридичні особи (корпорації, некомерційні організації й органи державного управління). У СНР термін «корпорація» використовується до одиниць, які, по-перше, здатні створювати прибуток; по-друге, визнані законом як юридичні особи, що відокремлені від їх власників та мають обмежені обов'язки; по-третє, засновані для участі в ринковому виробництві. НКО – це юридичні особи або громадські організації, що створені з метою виробництва товарів і послуг, чий статус не дозволяє бути джерелом доходу, прибутку чи іншої фінансової вигоди для одиниць, які їх створюють, контролюють або фінансують. Органи державного управління являють собою типи юридичних осіб, що створені в результаті політичних процесів, які володіють законодавчою, судовою або виконавчою владою по відношенню до інших інституційних одиниць у межах певної території.

Результатом виробничої діяльності господарюючих одиниць-резидентів у поточному періоді є випуск товарів і послуг. До випуску включають в основному всі товари, незалежно від їхнього використання та послуги, надані іншим інституційним одиницям. У міжнародній практиці випуск не є оціночним показником результатів економічної діяльності, бо на його обсяг впливає проміжне споживання – частина валового випуску, яка відображає витрати минулої праці на виробництво товарів і послуг. Різниця між випуском та проміжним споживанням являє собою валову додану вартість – кінцеву продукцію, що вироблена інституційною одиницею.

У табл. 1 висвітлено розподіл сумарної валової доданої вартості, створеної в Україні, між секторами економіки (за даними джерел [8–10]). В даній та інших таблицях відображено результати розрахунків, які стосуються, крім нефінансових корпорацій, сектора домашніх господарств (ДГ) – основного споживача товарів і послуг.

Розрахунки, представлені в таблиці, свідчать про те, що НФК формують найбільшу частину доданої вартості, проте останніми роками вона зменшується на користь домогосподарств. Лише у 2011 р. питома вага нефінансових корпорацій у загальній валовій доданій вартості країни незначно збільшилася.

Таблиця 1

Питома вага сектора у валовій доданій вартості України, %

Сектор	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.
Нефінансові корпорації	67,3	66,0	62,1	62,9
Домашні господарства	17,7	15,5	18,3	19,3
Інші	15,0	18,5	19,6	17,8
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0

Валова додана вартість є джерелом утворення доходу. Показники доходів – головні показники СНР. Вони пов'язують результати виробництва зі зміною активів і пасивів. Рахунки доходів дають можливість проаналізувати, як доходи утворюються в процесі виробництва; як розподіляються між інституційними одиницями; як перерозподіляються за допомогою поточних трансфертів; як використовуються домашніми господарствами, органами державного управління та некомерційними організаціями, які обслуговують домашні господарства, на кінцеве споживання та заощадження; використовуються як заощадження для фінансування нагромадження багатства.

Доходи, які інституційні одиниці отримують завдяки їх участі у виробничих процесах або в результаті володіння активами, які вони можуть використати для цілей виробництва, називають первинними. Як було підкреслено вище, джерелом утворення первинних доходів є додана вартість.

Процес розподілу доходу розкладають на три фази: первинний розподіл, вторинний розподіл і перерозподіл у натуральній формі.

Складають два рахунки, які відображають, як доходи, що утворилися в результаті виробництва або в результаті володіння активами, розподіляються між інституційними одиницями: рахунок утворення доходу й рахунок розподілу первинного доходу.

Рахунок утворення доходу відображає первинні доходи інституційних одиниць, які безпосередньо беруть участь у виробництві. Аналіз розподілу між секторами балансууючої статті рахунка – валового прибутку (змішаного доходу) довів (табл. 2), що упродовж останніх років найбільша питома вага належить, знову ж таки, нефінансовим корпораціям (близько 60%) і домогосподарствам (приблизно 40%). Проте існують певні тенденції динаміки секторальної структури валового прибутку (змішаного доходу). Майже в усі періоди, представлені в табл. 2, питома вага НФК у валовому прибутку країни зменшується. Тільки за останній рік частка даного сектора скоротилася на 1,1%. Одночасно роль домогосподарств у створенні валового прибутку (змішаного доходу) зростає і вперше в 2011 р. питома вага сектора виявилася більша за 40%.

Таблиця 2

Динаміка секторальної структури первинних доходів, %

Сектор	Валовий прибуток (змішаний дохід)				Валове сальдо первинних доходів			
	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.	2000 р.	2005 р.	2010 р.	2011 р.
НФК	56,3	58,4	56,4	55,8	19,1	15,6	8,3	7,6
ДГ	36,1	34,9	39,7	42,5	60,8	65,3	72,9	72,4
Інші	7,6	6,7	3,9	1,7	20,1	19,1	18,8	20,0
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Рахунок розподілу первинних доходів описує залишкову частину процесу первинного розподілу доходу. Він відображає для кожного сектора дані про прибуток, отримані та передані доходи від власності, а також оплату праці й податки на виробництво та імпорт за виключенням субсидій, отримані відповідно домашніми господарствами та державним управлінням. Балансуюча стаття рахунка – сальдо первинних доходів. Упродовж усього аналізованого періоду частка нефінансових корпорацій у валовому національному доході, який являє собою суму валового сальдо первинних доходів усіх секторів економіки, зменшувалася, а частка домашніх господарств майже весь період збільшувалася (табл. 2). За період 2001–2011 рр. питома вага нефінансових корпорацій скорочувалася більше ніж на 1 в. п. у середньому щорічно.

Національний дохід на рівні економіки або валове сальдо первинних доходів на рівні сектора трансформується (через одержання й сплату поточних трансфертів) у наявний дохід (процес відображаються в рахунку вторинного розподілу доходу). Наявний дохід характеризує максимальну суму, яку сектор може витратити на кінцеве споживання товарів і

послуг або спрямувати на заощадження. У структурі валового наявного доходу України (табл. 3) найбільша питома вага належить домашнім господарствам, причому останніми роками частка сектора майже постійно збільшується. Частка нефінансових корпорацій у створенні валового наявного доходу зменшується. За весь аналізований період питома вага нефінансових корпорацій у валовому наявному доході України скоротилася на 8,2 в. п.

Таблиця 3

Розподіл валового наявного доходу України за секторами, %

Рік	Валовий наявний дохід	Нефінансові корпорації	Домашні господарства	Інші сектори
2000	100,0	10,9	57,1	32,0
2005	100,0	9,2	66,2	24,6
2010	100,0	3,6	76,5	19,9
2011	100,0	2,7	75,1	22,2

Наступний рахунок – рахунок використання доходу – відображає, яким чином домашні господарства, державне управління й некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства, використовують наявний дохід для придбання споживчих товарів і послуг. Частина наявного доходу, яку не витрачено на кінцеве споживання, являє собою заощадження відповідного сектора.

Заощадження завершує послідовність рахунків доходів і взагалі послідовність поточних рахунків. У табл. 4 продемонстровано зміни частки валового заощадження секторів у валовому внутрішньому продукті України за 2001–2011 рр. Дані таблиці свідчать про суттєве скорочення ролі нефінансових корпорацій і одночасне збільшення ролі домогосподарств (крім 2011 р.) у валовому заощадженні країни.

Таблиця 4

Динаміка питомої ваги валового заощадження секторів у ВВП, %

Рік	Нефінансові корпорації	Домашні господарства
2000	10,9	2,7
2005	9,4	10,5
2010	3,7	15,2
2011	2,8	9,6

На відміну від поточних рахунків, у яких зареєстровані операції завершуються упродовж поточного періоду, рахунки нагромадження відображають інший набір операцій і показників. Ці операції стосуються набуття, використання й вибуття активів – об'єктів, користування якими триває і в наступних періодах. В Україні сьогодні формують два рахунки нагромадження – рахунок капіталу та фінансовий рахунок.

Рахунок капіталу призначений для відображення фінансування нагромадження основного капіталу і зміни запасів матеріальних оборотних коштів, включаючи перерозподіл капітальних трансфертів між інституційними секторами економіки та «іншим світом» у вигляді капітальних трансфертів. Основним джерелом інвестицій у нефінансові активи є заощадження, які в рахунку капіталу записують на чистій основі. Балансуючою статтею рахунка є чисте кредитування (+), чисте запозичення (-). Воно характеризує здатність сектора фінансувати інші сектори або «інший світ».

Динаміку основних показників рахунка капіталу представлено в табл. 5. Дані таблиці демонструють, що чисте заощадження нефінансових корпорацій в останні роки набуває від'ємного значення. Це свідчить про суттєвий дефіцит заощаджень головного виробника продукції та про певні дисбаланси в перерозподілі доходів.

Увесь аналізований період нефінансові корпорації є позичальниками коштів, необхідних для нагромадження основного капіталу, для вкладення в матеріальні оборотні

засоби, в цінності. Від’ємна величина балансууючої статті рахунка капіталу демонструє поступове збільшення.

Таблиця 5

Динаміка основних показників рахунка капіталу НФК, млн. грн.

Рік	Чисте заощадження	Чисте кредитування (+), чисте запозичення (-)
2000	-5247	-4145
2005	1881	-33752
2010	-51248	-99752
2011	-62289	-145487

Висновки і перспективи подальших розробок. У статті представлено результати статистичного дослідження діяльності сектора нефінансових корпорацій та його ролі й місця в економіці України. Висвітлено основні тенденції розвитку показників виробництва, доходів, заощадження, чистого кредитування (+), чистого запозичення (-), що склалися в останнє десятиріччя. Продemonстровано, що у цей період питома вага нефінансових корпорацій скорочується майже в усіх показниках результатів економічної діяльності України. Таке становище є загрозовим для розвитку держави, оскільки сектор нефінансових корпорацій є основним виробником благ та послуг. Процеси розподілу та перерозподілу доходів мають здійснюватися на основі продуманої політики держави, зарубіжного досвіду, наукових розробок.

Подальші дослідження мають стосуватися більш глибокого аналізу показників діяльності підсекторів нефінансових корпорацій, а також взаємозв’язку даного сектора з іншими інституційними одиницями і, перш за все, сектором державного управління.

Список використаної літератури

1. Система национальных счетов 2008 г. [Электронный ресурс] / Комиссия Европейских сообществ, Международный валютный фонд, Организация экономического сотрудничества и развития, Организация Объединенных Наций, Всемирный банк. – Режим доступа: <http://www.cisstat.com/rus/SNA2008Russian.pdf>.
2. Герасименко С. С. Система національних рахунків: [навч. посіб.] / С. С. Герасименко, В. А. Головка, І. М. Нікітіна. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2005. – 217 с.
3. Моторин Р. М. Система національних рахунків: [навч. посіб.] / Р. М. Моторин, Т. М. Моторина. – К.: КНЕУ, 2001. – 336 с.
4. Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону / [А. З. Підгорний, К. В. Вітківська, О. Г. Милашко та ін.; за ред. А. З. Підгорного]. – Одеса: Атлант, 2012. – 303 с.
5. Підгорний А. З. Система національних рахунків: [навч. посіб.] / А. З. Підгорний, О. Г. Милашко. – Одеса: ОДЕУ, 2009. – 121 с.
6. Підгорний А. З. Міжнародна статистика: [навч. посіб.] / А. З. Підгорний, О. Г. Милашко, О. П. Русева. – Одеса: ОНЕУ, 2012. – 162 с.
7. Национальное счетоводство: [учеб.] / [Г. Д. Кулагина, Б. И. Башкатов и др.]. – М.: Финансы и статистика, 1977. – 448 с.
8. Національні рахунки України за 1990–2000 роки: [стат. зб.] / Державний комітет статистики України. – К., 2002. – 378 с.
9. Статистичний щорічник України за 2011 рік [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики України. – Режим доступу: – <http://www.ukrstat.gov.ua>.
10. Національні рахунки України за 2011 рік: [стат. зб.] / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Прийнято до друку 10.06.2013